

СОЦІАЛЬНО-ЗАХИСНИЙ КОНТЕКСТ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 4(39), с. 192—194

Розглянуто фундаментальні політико-правові засади соціальної політики з позицій її соціально-захисного аспекту. Аспект є об'єктивно обумовленим, таким, що обґрунтовує подібну політику як важливішу соціальну цінність.

Концептуально і загальнозмістовно соціальний захист є принципом (правилами) перерозподілу сукупного суспільного багатства на користь людей задля задоволення їхніх інтересів і потреб. За різних теоретичних підходів і сформованих концепцій фактично у такий спосіб феном “соціальний захист” пояснюють зарубіжні та вітчизняні фахівці — Р. Арон, В. Бабкін, В. Ворона, Д. Гелбrait, Є. Головаха, Л. Козер, І. Мигович, Т. Парсонс, Ю. Римаренко, Г. Спенсер, К. Тоффлер, М. Хайдеггер, Т. Шанін та ін.

Щодо суто соціально-захисного контексту соціальної політики, то основоположними у цьому аспекті є праці Г. Бернгарда, С. Біляцького, А. Крупника, І. Миговича, В. Полтавця, Б. Шапіро, В. Скуратівського, О. Палій [6] та ін. Але найбільш показовою у цьому плані видається дисертаційна праця українського вченого А. С. Крупника на тему “Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства” [4].

Поняття “соціальний захист”, як і поняття “соціальне забезпечення”, — досить нове, воно з'явилося лише у другій половині ХХ ст. і поступово почало застосовуватися у багатьох міжнародних правових актах. Так, у Хартії основних прав трудящих Співтовариств (Європейський Союз, 1989 р., ст. 10) право на соціальний захист формулюється таким чином: “Відповідно до національних норма-

тивних положень кожний працівник в країнах ЄС має право на достатній соціальний захист і залежно від свого статусу і розміру підприємства, на якому він працює, користується відповідними соціальними благами. Особи, які не можуть увійти або знову вступити на ринок праці і не мають засобів для існування, повинні отримувати достатню соціальну допомогу з урахуванням особистих обставин” [8].

Звідси, як мінімум, кілька особливостей такої політики: а) загальне право людини на соціальний захист; б) можливість користуватися лише наявними (реальними) благами; в) диференціація соціальної допомоги людини залежно від її реальних потреб.

Слід відзначити ту принципового характеру особливість, що соціальний захист і соціальна допомога — явища далеко не тотожні. Соціальний захист — більш ширше поняття, що включає в себе соціальну допомогу у різних її формах. При цьому соціальний захист включає в себе: пенсійне забезпечення та забезпечення на випадок безробіття; грошову допомогу сім'ям; різні форми соціальної допомоги і соціальних послуг.

Існує чимало чинників, що обстоюють соціальний захист як відповідну систему і гарант стабільного життя людини, соціуму. Так, відомий політолог Дж. Мартін (США) до таких чинників відносить, зокрема, політичне лідерство та той відповідний політичний

курс, який пов'язаний з окремими політичними лідерами. В історії справді відомі доволі ефективні політики, такі як “Новий курс” Ф. Рузвельта, “Війни з бідністю” Дж. Кеннеді і т. ін. [9, 230]. З таким науково обґрунтованим твердженням можна цілком погодитися, якщо згадати політичні курси таких політичних лідерів кінця ХХ ст., як І. Ганді, М. Тетчер, Я. Джордж, В. Брандт, Р. Хоук і багато інших. Діяльність таких політиків була пов'язана із: а) формуванням загальностратегічного політичного курсу; б) розробкою нормативно-правової бази соціального захисту; в) упровадженням спеціальних соціальних програм соціального захисту; г) посиленням впливу на соціальну політику і розв'язанням соціальних проблем громадянського суспільства.

Також існування різних чинників, що обстоюють конкретний характер соціального захисту, — явище об'єктивне. Крім ідеології, це соціально орієнтована економіка, психолого-гуманістичні чинники, національний характер суспільного розвитку та ін. Принципово важливим передусім є те, що соціальна політика, її характер істотно залежать від політичного режиму конкретної держави. Звідси — модель соціальної політики, важелі, якими вона здійснюється. Для України у її сучасному, перехідному, трансформаційному стані, коли формується ліберально-демократичне суспільство, характерна наявність багатьох кризових явищ. Пом'якшення їх впливу на життя людей — найважливіше завдання соціальної політики, реалізації її захисної функції. Як свідчить історичний досвід ХІХ–ХХ ст. таких країн, як Великобританія, США, Німеччина та ін., саме політика ліберально-демократичних режимів спроможна формувати і реалізувати соціально-захисну соціальну політику.

У контексті викладеного, підкреслимо роль саме ідеологічних чинників у формуванні і практичній реалізації як соціальної політики в цілому, так і безпосередньо політики в частині соціального захисту громадян. Доречними в цьому плані є висловлювання українського політика М. Кравчука, який вва-

жає, що суспільства, позбавлені ідеологічного стрижня, це безперспективні суспільства [3]. Відмова від ідеології у державному будівництві, функціонуванні держави призводить до втрати й ідеологічного механізму соціального захисту, тобто до втрати, як ми вважаємо, загальноприйнятних норм і правил не лише співжиття, а й духовності, моралі. Серед українських фахівців вплив ідеології на розвиток системи соціального захисту найбільш детально розробила у своїй кандидатській дисертації В. Деріга [1]. На її думку, найважливішими в плані формування соціального захисту є неконсервативні, неоліберальні та соціал-демократичні ідеологічні теорії і концепції. Наскільки доказовою, обґрунтованою є така теза — сказати однозначно неможливо, хоча доказів реальної суспільної практики на догоду цьому достатньо.

Сучасні системи соціального захисту мають багато спільних рис, а також відповідні відмінності, що пов'язані з багатьма факторами [7]. Мабуть, найбільш конкретно є, особливо в європейських країнах, така система, що пов'язана із різного роду соціальним страхуванням (Австрія, Італія, Німеччина, Нідерланди, Франція і та. ін.).

На відміну від принципу соціального страхування, принцип соціального забезпечення (у тому числі і в Україні) передбачає надання соціального захисту іншим категоріям населення (державні службовці, військові, діти-сироти тощо) і фінансування таких соціальних видатків за рахунок податкових надходжень у бюджет. Тут, однак, є така принципового характеру колізія: як справедливо підкреслює А. С. Крупник, “економічний підйом країни не завжди автоматично веде до зростання життєвого рівня населення” [4, 7]. Тобто соціальне забезпечення напряму від багатства країни не залежить. Вирішальне значення у цьому випадку має саме характер державної політики, яка обстоює політику соціальну, сам соціальний захист.

Як відомо, Україна конституційно проголошена соціально-правовою державою [2], а тому найперше маємо визначити цілісну модель соціальної політики, коротко схаракте-

ризувати необхідні її особливості. Соціальна політика в Україні в цілому (як і світова) передбачає вирішення трьох головних завдань:

1. Практична розробка і реалізація програм соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення певного прогресу на міжнародному, національному та регіональному рівнях у всіх сферах суспільного життя.

2. Формування відповідної правової культури громадян, подолання правового нігілізму, екстремізму тощо.

3. Здійснення економічних реформ і перетворень, які здатні гнучко реагувати й унеможливити погіршення становища окремих верств населення.

Справедливий, гуманістичний орієнтир соціальної держави є чітко вираженим. Так, український політолог С. Рябов зазначав, що соціальна держава — це принцип функціонування держави, відповідно до якого вона бере на себе захист соціально-упосліджених і піклування про соціальну справедливість [5, 215].

Окремо має братися до уваги система і характер соціальних інтересів, які практично реалізують політику соціального захисту. Це структури в органах виконавчої влади; судові органи; профспілки; різноманітні фонди; громадські організації і об'єднання тощо.

Отже, соціально-захисний характер державної соціальної політики є оптимальним і найбільш придатним для суспільств у ХХІ ст., про що засвідчує світова практика соціального забезпечення та захисту людини.

Література

1. Дерєга В. В. Політологічний аналіз формування та розвитку соціального захисту: Дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: спец. 23. 00. 02 “Політичні інститути та процеси” / В. В. Дерєга. — Миколаївський держ. гуманіт. — ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2007. — 221 с.

2. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Знання. — 59 с.

3. Кравчук М. Ідеологія в Україні. Якою вона буде завтра? / М. Кравчук // Інформ.-аналит. центр АНАЛІТИКА. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://analitika.at.ua/index/0-13>

4. Крупник А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук зі спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / А. С. Крупник. — Одеська нац. юрид. акад. — О., 2002. — 16 с.

5. Рябов С. Г. Політологія: словник понять і термінів / С. Г. Рябов. — К.: “КМ Академія”, 2001. — 256 с.

6. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. — К.: МАУП, 2002. — 200 с.

7. Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави / Н. Флорескул // Вісник КНТЕУ. — 2009. — № 2. — 401 с.

8. Хартія Співтовариства про основні соціальні права трудящих. Міжнародні організації та союзи. — Хартія від 09.12.1989. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uarzvo.net/data63/ubr6344.htm>

9. Martin G. M. Social policy in the welfare state. — New jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1990 — 256 р.

Політика соціального захисту громадян є багатоаспектною, будується за окремими моделями. Вона — похідна від загальнодержавної політики і загалом має соціально-захисний контекст.

Политика социальной защиты граждан является многоаспектным явлением и строится по определенной модели. Она производная от общегосударственной политики и имеет социально-защитный характер.

Policy of social protection is multifaceted, based on certain models. It is a derivative of a national policy and a social security context at all.

Надійшла 19 вересня 2013 р.